نامەیەکی کراوە بۆ سەباح ڕەنجدەر.. کاروان کاکەسوور

ڕەنجدەر گیان، هاوڕێی ئازیزم: سڵاو و ڕێزی زۆر بۆ خۆت و هاوڕێیان، بە تایبەتی: (سابیر ڕەشید) و (سەباح عومەر).

ئەو چەند وشەیەی لێرەدا دەیاننووسم، هەر تەواوکەری ئەو سەرنجەمن، کە بە گشتی لەبارەی دنیای تۆوە هەمە و پێشتر بە کورتی دەرمبڕیوە. لەو دانیشتنەدا پێم گوتیت داهێنەر تەنیا دنیای تایبەت بە خۆی داناهێنێت، بەڵکو ڕێگا تایبەتەکانی گەیاندنی ئەو دنیایەش دەدۆزێتەوە، کە ئەمەش ئەوە بەسەر خوێنەردا دەسەپێنێت بۆ نزیکبوونەوە لەم دنیایە، دەست لە شێوازە سواوەکان هەڵبگرێت. دەکرێت بگوترێت وەک چۆن نووسەر دنیای تایبەتی خۆی دەخوڵقێنێت، بە هەمان شێوە خوێنەریش لە ڕێگای خوێندنەوەوە دنیایەک پێکدەهێنێت، کە ناکرێت بڵێین هاوتەریبی دنیای نووسەرە، بەڵکو تەواوکەرییەتی، بگرە بزووێنەرییەتی. ئەمە ئەمڕۆ پارتیمەنییەکی گەورەی تیۆریستانمان لە بەردەستدایە، کە لەم چەند دەیەی ڕابوردوودا جێیانهێشتووە و تێیدا پێ لەسەر بایەخی خوێنەر لە کردەی پێکهێنانی کاری ئەدەبی و هونەری دادەگرن. (مەرگی دانەر)ی (ڕۆلان بارت)، (نووسەر چییە؟)ی (میشێل فۆکۆ)، (کردەی خوێندنەوە)ی (ڤۆلفگانگ ئایزەر)، (مەرگی ئەدەب)ی (ئالڤین کێرنان) و زۆری دیکە وایان کردووە پێداچوونەوە بە ئەو تێگەیشتنە بکرێت، کە لێکدانەوەی کاری ئەدەبی لە نووسەردا قەتیس دەکات و ڕێی خوێنەر تەنیا لەوەدا دەبینێت، گوێ لە کەناڵێک دەگرێت، ناوی نووسەرە، بۆ ئەوەی بتوانێت شتێک لە ئاستیدا بڵێت. دیارە مەبەستم نییە لەو بارەیەوە قسەی زیاتر بکەم، لە کاتێکدا کەموزۆر لە بەرهەمەکانمدا لەوەی دواوم، بەڵام گەرەکمە ئەوە بڵێم، کە بۆ نزیکبوونەوە لە دنیای هەر داهێنەرێک، پێویستمان بە داهێنانی جۆرێکی نوێی خوێندنەوە هەیە، کە لەو بەریەککەوتنەدا بەرهەم هاتبێت. ئەمە بەر لە هەرچی ڕێگای ئەوەمان لێ دەگرێت بڕیاری پێشوەختە لەسەر هەر داهێنەرێک بدەین و لە خوێندنەوە گشتییەکانەوە لێی نزیک ببینەوە. وەک (هایدیگەر) پێی وایە (بۆ ئەوەی جەوهەری هونەر بدۆزینەوە، لەسەرمان پێویستە لە کاری ڕاستەقینە بگەڕێین و بپرسین کاری هونەری چییە و جەوهەرەکەی چۆنە). تەنیا کاتە جەوهەری کارێکی هونەری دەبینین و دەتوانین دایەلۆگی لەگەڵ بکەین، کە ئەومان مەبەست بووە، نەوەک شتێکی تر.

بەم شێوەیە خوێندنەوەی دەقی ئەدەبی دایەلۆگە. هەر کاتێ ئەم دایەلۆگە لەنێوان خوێنەر و دەقدا پێک نایەت و شتی نوێ بە دەستەوە نادات، ئەوا هەر لە بنەڕەتەوە بەریەککەوتن دروست نەبووە. دایەلۆگ بەر لە هەر چی وامان لێ دەکات قووڵایی ئەو بەرهەمە ببینین، کە مەبەستمانە لێوەی بدوێین. خوێندنەوە هونەرێکە هەمان ئەو ئاستەی هەیە، کە نووسین هەیەتی. نووسەر و خوێنەر لە کاری ئەدەبیدا بەشدارن، بۆ ئەوەی ئەو بەشدارییە سنوورێکی جیاکەرەوە و دیاریکراوی هەبێت.

من پێم وایە بۆ خوێندنەوەی شیعری تە سەرێتا پێویستە دەست لەو لۆژیکە هەڵبگرین، کە لەسەر لێکدانەوەی وشە بە وشە دامەزراوە، چونکە وشە هەمان ئەو ڕۆڵەی نییە، کە لە دەقی ئاساییدا هەیەتی، بەڵکو سپەیس ئەو ڕۆڵە دەبینێت. بە مانایەکی تر ڕۆڵی تەقلیدییانەی وشە لەو کاتەوە کۆتایی هاتووە، کە لە پێکهێنانی ئەو سپەیسەدا بەشداریی کردووە. مەبەست لە سپەیس چییە؟ (باشلار) لە (ئێستێتیکای سپەیس)دا دەڵێت: سپەیس تەنیا شوێنێکی ئەندازەیی جیۆگرافی نییە، بەڵکو ئەزموونی مرۆڤایەتی لە خۆی دەگرێت، کە لە یادەوەریدا ژیان بەسەردەبات و ناوەناوە لای داهێنەردا دەردەکەوێتەوە، بەو مانایەی لە نووسیندا هەموو لایەنەکانی دەبینرێن. بەم شێوەیە دەکرێت ماڵ بریتی بێت لە جەستە، گیان و دنیای مرۆڤی سەرێتا. (جیرار جینێت) پێی وایە سپەیس لە ڕێگای کۆمەڵێک ئامرازی زمانەوە خۆی دەردەخات، کە ئەو ئامرازانە تەقلیدی نین، بەڵکو بە شێوەی ناڕاستەوخۆ دەریدەخەن. هەر لەبەر ئەوەیشە بە (فیگەر) ناوی دەبات، بەو مانایەی پەیوەندیی بە وێنەی مێتافۆرییەوە هەیە، بەڵام وێنە هاوکات ئەو شێوەیەیە، کە سپەیس پێکی دەهێنێت و زمانیش خۆی پێ دەبەخشێت. زمان هەر بە زگماک توانای ئەوەی هەیە پەیوەندییە سپەیسییەکان لە هەر جۆرێکی تری پەیوەندی زیاتر دەربخات. ڕاستییەکەیشی (نیتشە) پێی وایە زمان تەنیا مێتافۆرە و باوەڕی بەوە نییە وشە بە شێوەی لیتەرال ئاماژە بە شت بدات، بەڵکو مانایەکی لەوە گەورەتری هەیە، کە ناڕاستەوخۆ دەردەکەوێت. هەر ئەوەیشە نەزانراو بە زانراو دەبەستێتەوە. ئەو ڕوانینەی (نیتشە) لای بەشێکی زۆری تیۆریستانی ئەدەب دەردەکەوێتەوە، بۆ نموونە: لای (بارت)دا، کە پێی وایە ئەرکی ڕەخنەی ئەدەبی لە بنەڕەتدا ئاراستەیە بە گۆڕان بەدوای لایەنی فۆرمی لە بنیادی مانای دەقی ئەدەبیدا، بە مەرجە کاری ئەدەبی سیستەمێکی ئاماژەیی تا بڕەی ئاڕەزۆ و مانای جیاوازجیاواز لە خۆی دەگرێت. سروشتی زمانی سیمبۆڵی وا دەکات لە هەر کارێکی ئەدەبیدا کۆمەڵێک مانا بەدەستەوە بێن.

هێشتا لە دنیای ئێمەدا تێگەیشتنێک زاڵە، کە لەسەر ئەوە دامەزراوە وشە یەکسانە بەو مانایەی پێی ڕاهاتووین. ئەو تێگەیشتنە هەر دەقێک دەداتە دواوە، بگرە دەیسڕێتەوە، کاتێ لە ڕێگای نەزانراوەوە خۆی دەردەبڕێت. سەیر نییە ئەو دەقانەی خۆیان لە زانراوەکان دەدەن و بە شێوەی ڕاستەوخۆ دەیانگوازنەوە، لەو دەقانە پتر بایەخیان پێ دەدرێت، کە نەزانراوەکان دەردەبڕن و زمانێکی تر دادەهێنن، کە توانای ڕووبەڕووبوونەوەی ئەو نەزانراوانەی هەبێت. بەم شێوەیە زمانی تازە کاتێ دێتە کایەوە، کە داهێنەر لە زانراوەوە بۆ نەزانراو دەپەڕێتەوە، نەوەک بە پێچەوانەوە. وشە لەناو ئەو سپەیسەی تۆ پێکی دەهێنیت، ئاماژە نییە بۆ شتە زانراوەکان، بەڵکو ئەرکێکی لەوە گەورەتری هەیە، کە بریتییە لە گۆڕینی ڕوخساری هەموو ئەو ڕەگەزانەی لە واقیعدا ناسراون. بەم شێوەیە نە کارەکتەری سنووردار و نە شتی دیاریکراویش لەو سپەیسەدا دەبینرێن، وەک ئەوەی لە ئەدەبی تەقلیدیدا هەن، بەڵکو سەرجەمیان بۆ وێنەی تێکشکاو، نەوەک وێنەی تەواو دەگۆڕێن. بەم شێوەیە دوو جۆر وێنەی تێکشکاو لەناو ئەو سپەیسەدا دەردەکەون، یەکەمیان، هی دەرەوەی شتە، بەڵام دووەمیان، هی ناوەوەیەتی، کە دەکرێت بۆ ڕیفلێکس ناوی بهێنین. ئەستەمە لەناو ئەو سپەیسەدا کارەکتەرێک بدۆزیتەوە سیمایەکی ڕوونی هەبێت، لە خاڵێکی دیاریکراوی مێژووییەوە دەست پێ بکات، بە چەند خاڵێکی دیاریکراوی مێژووییدا تێبپەڕێت و بگاتە خاڵێکی دیاریکراوی مێژوویی. زمانی ئەو کارەکتەرە ڕوون نییە وەک ئەوەی لە ئەدەبی تەقلیدیدا هەیە، بەڵکو زمانێکی تێکشکاوە و سنووری مانای زانراوی بڕیوە، بۆیە هەر خوێندنەوەیەکی ڕاستەوخۆ بۆ زمانی ئەو کارەکتەرە لەسەر ئەو بنەمایە دامەزراوە، کە وشە لە زمانی ڕۆژانەدا چۆن بەکاردێت و چ مانایەکی هەیە. بەم شێوەیە دنیایەک بەلاوەدەنێت، کە لە ڕێگای خەیاڵەوە پێکهاتووە و لۆژیکێکی تری مانای داهێناوە، لۆژیکێک تەنیا لەو سپەیسەدا کاردەکات.

دیارە وەک سەرەتا گوتم: مەبەستم نییە لەم نامەیەدا لە دنیای شیعریی تۆ بکۆڵمەوە، بەڵکو تەنیا مەبەستمە ئەوە بڵێم بۆ نزیکبوونەوە لەو دنیایە، پێویستە لەوە بگەین سپەیس چییە و لای تۆ چ بایەخێکی هەیە. شاد و سەرفراز بیت.

کاروان کاکەسوور

دانیمارک